

Tapaus Al-Jazeera

Qatarista käsin toimivasta arabiankielisestä Al-Jazeera-satelliittikanavasta on tullut yksi kuluvan vuosituhaten alun merkittävimmistä ja keskustelluimmista ilmiöistä kansainvälisessä uutisvälityksessä. Laajaa suosiota on kuitenkin seurannut, eri syistä, maine kiisteltynä kanavana, mikä on noussut esiin myös suomalaisessa mediajulkisuudessa. Syyskuussa 2004 Al-Jazeera alkoi näkyä Sanoma-WSOY:n omistaman HTV:n kaapeliverkossa ja samassa kuussa uutistoi- minto Inter Press Service ja Suomen ulkoministeriö järjestivät Helsingissä arabi- mediaa käsittelevän seminaarin, jonka esiintyjien joukossa oli myös Al-Jazeeran edustaja puhumassa kanavansa merkityksestä arabimaissa. Vaikka Al-Jazeeran herättämät mielikuvat ovat länsimaissa saaneet erityisesti parin viime vuoden aikana aiempaa moniulotteisempia sävyjä, nostettiin näidenkin tapahtumien yhteydessä keskeisesti esiin se, että televisiokanavaa on syytetty toimimisesta Osama bin Ladenin ”äänitorvena” tai se miten ”Al-Jazeera haluaa eroon Osama- kanavan maineesta” (iltasanomat.fi 24.9.2004).

Al-Jazeeraan on liitetty monesti tämäntyyppisiä epiteettejä silloin kun se on noussut puheenaiheeksi länsimaaisessa mediajulkisuudessa. Usein syntyykin vaikutelma, että kun huomio suuntautuu Al-Jazeeraan, se suuntautuu kanavan imagoon eikä sen välittämiin uutisiin. Mutta kuinka suuresti Al-Jazeera on itse vastuussa kanavaan liitetyistä negatiivisista mielikuvista? Pohdin tätä kysymystä seuraavassa tarkemmin.

Kysymyksen suoraviivaista vastausta hakevat viittaavat ensisijaisesti Al-Jazeeran omiin toimituksellisiin ratkaisuihin eli esimerkiksi siihen, että se on näyttänyt toistuvasti terroristijohtajien ja -ryhmien julistuksia ja tätä kautta mahdollisesti tukenut niiden rikollisia pyrkimyksiä. Siispä se on maineensa ansainnut – ainakin siinä määrin, että tästä on syytä kanavasta julkisuudessa puhuttaessa huomauttaa, vaikka samalla mainittaisiinkin sen ansiot sanan- pauden levittäjänä arabimaailmassa. Tämä kanta on kuitenkin yksinkertaistava, sillä siinä ei oteta huomioon laajempia poliittisia taustatekijöitä. Al-Jazeeraan kohdistunutta kritiikkiä ei voi ymmärtää ilman, että kanavan omia linjauksia tarkastellaan osana arabimaiden sisäisiä poliittisia jännitteitä ja Yhdysvaltojen

Lähi-itää koskevaa politiikkaa. Ilman niiden huomioon ottamista ei voi ymmärtää sitä, miksi Al-Jazeeraa vastaan on esitetty niin voimakkaita syytöksiä.

Uusi maailmanlaajuinen haastaja

Al-Jazeeran saama laaja kansainvälinen huomio on poikkeava asia monessa mielessä. Kolmannesta maailmasta ei ole aiemmin tullut merkittäviä haastajia länsimaiden hallitsemille tiedonvälityksen maailmanmarkkinoille. Niillä tapahtuneet voimasuhteiden muutokset ovat olleet tyypillisesti läntisten uutisorganisaatioiden välisiä kamppailuja, kuten esimerkiksi edellisen Persianlahden kriisin aikana, jolloin amerikkalainen satelliittiyhtiö CNN haastoi perinteisemmät uutisvälittäjät. Toisaalta Al-Jazeera on pystynyt jatkamaan toimintaansa jo lähes vuosikymmenen ajan keskellä voimakasta poliittista painostusta, jota se on kokenut sekä arabihallitusten että Yhdysvaltojen taholta.

Kanavan kehittyminen kansainvälisesti merkittäväksi televisioyhtiöksi ei olisi ollut mahdollista ilman Qatarin valtionpäämiehen, emiiri Hamad bin Khalifa Al-Thaniin rahallista tukea. Qatarin hallituksen johtajatuksena Al-Jazeeraa perustettaessa oli se, että siinä oli kyse arabimaailman modernisoinnista ja demokratioinnista, joka palveli yhteiskuntarauhan säilyttämistä ja lopulta myös vallassa olijoiden omia intressejä. ”Joko ovi avataan tai sitten se potkitaan sisään”, kuten maan ulkoministeri totesi. Emiiri Al-Thani investoi vuonna 1996 140 miljoonaa dollaria Al-Jazeeran starttirahaksi. Samana vuonna Britannian yleisradioyhtiö BBC oli lakkauttanut arabiankielisen uutistoimintansa, jota Saudi-Arabian hallitus rahoitti (se veti tukensa pois sen jälkeen kun kanavalla oli kritisoitu maan ihmisoikeustilannetta). BBC:stä lähtöpässit saaneet ja länsimaisen journalistisen tradition koulimat ulkomaantoimittajat muodostivat Al-Jazeeran ytimen.

Al-Thaniin alkuperäisenä tarkoituksena oli, että Al-Jazeerasta olisi tullut itseään kaupallisesti rahoittava uutiskanava viiden vuoden kuluessa. Kanavan kohtaamat poliittiset ja taloudelliset vaikeudet ovat kuitenkin johtaneet siihen, että Al-Jazeera on edelleen riippuvainen emiirin vuotuisista määrärahoista vaikka se samalla harjoittaakin liiketoimintaa.¹ Tuki ei ole dollarimääräisestä suuruudestaan huolimatta taannut Al-Jazeeralle mitenkään ylivertaisia resursseja: esimerkiksi sen työntekijöiden määrä on vain viidesosa CNN:n vastaavasta ja noin kolmannes BBC Newsiin verrattuna – tähänkin nähden sen saavutuksia voi pitää huomattavina.

Al-Jazeeran maailmanlaajuisesta merkityksestä kertoo se, että se on onnistunut haastamaan kansainvälisen uutiskynnyksen ylittäneillä skuupeillaan sekä

Afganistanin ja Irakin kriisipesäkkeistä tuottamallaan raporteilla läntiset uutiskanavat, jotka ovat ostaneet Al-Jazeeran tuottamaa materiaalia ja olleet joissain tapauksissa suoranaisesti riippuvaisia siitä. Toissavuonna alkaneen Irakin konfliktin kynnyksellä ”Al-Jazeerasta” tuli hetkeksi internetportaali Lycosin suosituin hakutermi, ja se kasvatti tuolloin eniten suosiotaan myös Googlen hakusanojen joukossa. Tähän vaikutti varmasti sekin, että kanavan englanninkielinen internetsivusto joutui samoihin aikoihin epätavallisen pitkään jatkuneen hakkeroinnin kohteeksi.

Saareke sensuurin keskellä

Kansainvälisestä tunnettuudestaan huolimatta kanava on lopulta merkittävin tekijä alueellisessa mielessä ja kosmopoliittisesti hajautuneen arabiankielisen kulttuurin piirissä. Eri arvioiden mukaan Al-Jazeeralla on noin 35 – 45 miljoonaa enemmän tai vähemmän aktiivista katsojaa, mikä on paljon suhteutettuna kanavan kohdeyleisöön, joka koostuu noin 200 miljoonasta arabiaa äidinkielenään puhuvasta ihmisestä Lähi-idässä sekä muualla maailmassa. Monella näistä ihmisistä ei ole pääsyä satelliittilähetyksen ääreen. Viime aikoina Al-Jazeeran tilausmäärät ovat olleet kasvussa eritoten Euroopassa.

Kanavan suosion syyt eivät ole yllättäviä ajateltaessa sitä, minkälainen mediailmasto Lähi-idässä on yleensä vallinnut. Alueen arabimedian perinteisenä ongelmana on ollut tiukka valtiojohtoisuus, mikä on journalismin saralla näkynyt avoimena sensuurina, toisinajattelun rajoittamisena ja valtaapitävien ympärille rakennettuna henkilökulttina. Jo ennen Al-Jazeeraa suuri osa alueen väestöstä hakeutui, erityisesti merkittävien konfliktien aikana, muiden kuin omien valtiollisten uutispalvelujensa ääreen. Esimerkiksi BBC:n ja CNN:n satelliittilähetyksillä oli merkittäviä arabiyleisöjä 1990-luvulla. Samaan aikaan myös arabimaihin perustettiin omia satelliittikanavia, jotka tarjosivat jossain määrin monipuolisempaa viestintää kuin mihin aiemmin oltiin totuttu. Al-Jazeeran edeltäjistä tärkein lienee edelleen toimintaansa jatkava Middle East Broadcasting Center (MBC), joka on Saudi-Arabian kuninkaan lankomiehen omistuksessa. Al-Jazeeran perustaminen edusti kuitenkin selkeää muutosta. Ensimmäistä kertaa suurelle arabiyleisölle avautui mahdollisuus katsella uutisraportteja Lähi-idän kannalta merkittävistä tapahtumista, omalla kielellään ja ympärivuorokautisesti, sekä seurata ohjelmia, joissa paneudutaan myös poliittisesti arkaluontoisena pidettyihin teemoihin, kuten arabihallitusten korrumpioon, uskontoon, seksuaalisuuteen ja naisten oikeuksien polkemiseen.

Al-Jazeeran tapana on kutsua ohjelmiinsa niin maallistuneita toisinajattelijoita kuin virallisia tahoja – kanavan iskulauseena on ”mielipide ja toinen mielipide” – ja tämä ajoi sen jo toimintansa alkuvaiheessa törmäyskurssille arabihallitusten ja niitä dominoivien konservatiivisten kuningashuoneiden kanssa. Esimerkiksi vuonna 1998, vuosia ennen kuin Al-Jazeera noteerattiin länsimaisessa julkisuudessa, Kuwait karkotti kanavan toimiston tilapäisesti ulos maastaan sen perusteella, että eräs ulkomaalaisvieras oli arvostellut sikäläistä prinssiä keskusteluohjelman aikana. Sama hankaus on jatkunut myöhemminkin. Muun muassa Saudi-Arabian, Jordanian ja Irakin hallitukset (viime mainittu sekä Saddam Hussein valtakaudella että sen jälkeen) sekä palestiinalaishallinto ovat toistuvasti rajoittaneet Al-Jazeeran toimintaa alueillaan.

Toisinajattelijoita ja tunnustuksen osoituksia

Arabimaissa Al-Jazeeran linja on koettu uhkaavana kahdesta syystä. Osa alueen hallituksista ei katso suopeasti sitä, että kanava tarjoaa tilaa sekulaareille mielipiteille ja nakertaa siten konservatiivisia kulttuurisia arvoja joita ne ovat voineet hyödyntää valtansa pönkittämisessä. Toisaalta maallistuneemmatkin Lähi-idän valtiot ovat yleensä poliittiselta legitimitteetiltään siinä määrin heikkoja että ne kavahtavat toisinajattelun esiintymistä mediassa kuin ruttoa. Esimerkkinä näistä uhista voi mainita erään Al-Jazeeran suosituimmista ja provokatiivisimmista ohjelmista: viikottain lähetettävän kaksituntisen poliittisen debatin nimeltään ”Vastasuunta”. Sitä vetää yhtä kiistelty syyrialainen englannin kielen tohtori ja toimittaja Faisal Al-Kasim. Ohjelman luonteesta kertoo esimerkiksi viime vuonna lähetetyssä jaksossa esitetty katsojakysymys: ”Pidättäytyvätkö arabihallitukset tuomitsemasta Abu Ghraibin väärinkäytökset siitä syystä, että ne harjoittavat paljon pahempia hirmutekoja omissa vankiloissaan”. (84 prosenttia kysymykseen vastanneista katsojista vastasi myöntävästi.) Samassa ohjelmassa vierailnut ihmisoikeusaktivisti viittasi ”päivittäin toistuviin standardikäytäntöihin” arabimaiden vankiloissa, joihin lukeutuu unen ja ruoansaannin rajoittamisen ohella sähköshokkeja ja muita kidutuksen muotoja.

Al-Jazeeran arabimaissa herättämien reaktioiden yhteydessä on myös syytä mainita se, että kanava ei ole haastanut vain hallituksia vaan myös omaa katsojakuntaansa. Jotkin ”Vastasuunta” -ohjelmassa esiintyneet vierailijat ovat kyseenalaistaneet islamin uskoa ja siihen perustuvia oppeja tavalla jota uskonnollisesti konservatiiviset ja radikaalit katsojat, mutta myös osa liberaaleista, pitää suoranaishana jumalanpilkkana. Samasta syystä Al-Jazeeraa voi

tuskin pitää jonkinlaisena ääri-laidan fundamentalismin asianajajana. Kanavalla esitetään uskonnollisen sheikin Yusuf al-Qaradawin isännöimää ohjelmaa ”Islamilainen laki ja elämä”, jossa hän otsikon mukaisesti tulkitsee eri elämänalueisiin liittyviä kysymyksiä islamin uskon pohjalta. Näkökulmasta riippuen al-Qaradawia pidetään kuitenkin niin liberaalina, modernistina, radikaalina, fundamentalistina kuin harhaoppisenakin. Ongelmallisempaa on se, että al-Qaradawi, joka ei hyväksy bin Ladenin tekemiä iskuja, on ilmaissut – myös Al-Jazeerassa – hyväksyvänsä israelilaisia siviilejä vastaan tehdyt itsemurhaiskut, mikä on herättänyt aiheellista kritiikkiä.² Kaiken kaikkiaan arabimaissa vallitsee hyvin monenlaisia mielipiteitä, jotka yhdistyvät uskonnollisiin ja poliittisiin kysymyksiin tavalla, jota on vaikea hahmottaa ilman alueen ja sen historian tuntemista. Al-Jazeera heijastelee tätä tilannetta: se on tuonut mottonsa mukaisesti esille hyvin monenlaisia näkökantoja, joita ei voi tiivistää yhden ideologian mukaisiksi.

Toinen arabikatsojia hämmäntänyt seikka on se, että Al-Jazeeran toimittajat ovat haastatelleet israelilaisia poliitikkoja, mikä ei ollut aiemmin Lähi-idän arabimedioissa tapana. Tämä on joidenkin katsojien mielestä tuenilmaus sionistiselle politiikalle. Al-Jazeera on myös tuonut suoraan Yhdysvaltojen hallitusten edustajien näkemykset arabikatsojien arvioitavaksi ja lisäksi sen toimittajat ovat haastaneet ohjelmissaan sellaisia arabipoliitikkoja, joiden Yhdysvaltoja koskevat kommentit ovat heidän mielestään olleet liian yksioikoisia. Tämä taas syö pohjaa väitteeltä, jonka mukaan kanava lietsoisi yksituumaista anti-amerikanismia.

Al-Jazeeran tehtävä riippumattomuuteen pyrkivänä uutismedianana ei ole ollut helppo konfliktien repimällä alueella, mutta epäilemättä juuri itselleen asettamiensa journalististen standardien vuoksi se on saanut arvostetun aseman kohdeyleisönsä keskuudessa. Zogby-tutkimuskeskuksen toukokuussa 2004 tekemän kyselyn mukaan Al-Jazeera on ensisijainen valinta 66 prosentille egyptiläisistä satelliitti-uutisten katsojista, ja samat luvut olivat Jordanian osalta 62 prosenttia ja 44 prosenttia Saudi-Arabiassa. Muut arabikanavat jäivät kauas taakse näistä luvuista. Al-Jazeerasta on tullut Lähi-idässä siinä määrin merkittävä tekijä julkisen keskustelun kannalta, että sitä on vaikea olla noteeraamatta. Tästä syystä monet kanavaa avoimesti kritisoineet arabipoliitikot ja uskonnollisten ryhmien edustajat kaikesta huolimatta vierailevat sen ohjelmissa.

Myöskään länsimaissa Al-Jazeera ei ole jäänyt vaille tunnustusta. Sen muodollisena osoituksena kansainvälinen sananvapausjärjestö Index on Censorship myönsi vuonna 2003 kanavalle palkinnon tämän panoksesta sensuroimattoman uutisvälityksen puolesta. Al-Jazeera on päivittäin läheisessä suhteessa mo-

niin keskeisiin läntisiin uutiskanaviin. Esimerkiksi BBC News on solminut kahdenvälisiä uutismateriaalin välityssopimuksia yhtä hyvin Al-Jazeeran kuin amerikkalaisen ABC:nkin kanssa. Professionaali arvonto ja luottamus ei ole silti taannut kanavalle poliittista arvostusta länsimaissa.

”Vapauden kannattajat” sananvapautta hillitsemässä

Erityisesti Yhdysvaltojen hallituksen ja armeijan edustajat ovat toistuvasti väittäneet Al-Jazeeran uutisoinnin olevan valheellista ja ”vastuutonta”. Esimerkiksi huhtikuussa 2004 Al-Jazeera raportoi Fallujahin taistelujen yhteydessä siitä, että Yhdysvaltojen armeijan iskussa kuoli irakilaistaistelijoiden ohessa myös paljon aseettomia siviilejä.³ Yhdysvaltojen puolustusministeri Donald Rumsfeld reagoi asiaan vihaisesti toteamalla, että kanavan toiminta on ”häpeällistä” ja että ”he yksinkertaisesti valehtelevat”. Kritiikki ei ole jäänyt vain puheeksi. Jo loka-kuussa 2001 Yhdysvaltojen silloinen ulkoministeri Colin Powell pyysi Qatarin emiiriä käyttämään vaikutusvaltaansa Al-Jazeeran ”hillitsemiseksi”, mikä on tietenkin paradoksaalista ajatellen sitä, että Yhdysvaltojen hallituksen edustajat esiintyvät julkisuudessa mielellään medioiden valtiollisen riippumattomuuden puolestapuhujina. Irakin konfliktin aikana Yhdysvallat on asettanut rajoituksia aseman toiminnalle ja pidättänyt useita kanavan toimittajia ja kameramiehiä.⁴

Yhdysvaltojen hallituksen motiiveja ei ole vaikea arvata. Sen usein toistamana näkemyksenä on, että sitä vastaan iskevien terroristien ja kapinallisten toimet sekä arabimaiden kansalaisten yleinen vihamielinen asenne johtuvat virheellisistä mielikuvista, joita alueen mediat ja muut yleisen mielipiteen kannalta keskeiset tahot levittävät. Se miten Al-Jazeera uutisensa kehystää ja mihin se huomionsa kohdistaa – muun muassa siviiliuhreihin Palestiinassa ja Irakissa – edustaa Yhdysvaltojen hallitukselle vääriä viestejä, joiden sijasta se haluaisi nähdä kertomuksia demokratian etenemisestä ja terroristien kärsimistä tappioista.

Yhdysvallat on jo monen vuosikymmenen ajan käynyt suunnitelmallista taistelua ”arabien mielistä”, johon se on suunnannut paljon resursseja. Jo ennen hyökkäystään Irakiin Yhdysvallat käynnisti lukuisia pr-operaatioita Lähi-idässä, joiden tehtävänä oli kohentaa maan imagoa arabien silmissä. Samaan tähtäsi myös Yhdysvaltojen hallituksen rahoittaman ja arabimaihin kohdistaman Al-Hurra-televisiokanavan perustaminen viime vuoden alussa, mikä oli suora vastaveto Al-Jazeeralle.

Operaatiot eivät kuitenkaan ole tuottaneet toivottua tulosta. Yhdysvaltojen arvostus on laskenut entisestään Lähi-idässä ja Al-Hurra on saanut penseän vas-

taanoton arabikatsojilta. Tämä ei tule yllätyksenä niille, jotka ovat perehtyneet arabimaiden asenneilmastoon. Kyselyjen mukaan keskeisin syy arabikansalaisten negatiiviseen käsitykseen Yhdysvalloista on sen harjoittama Lähi-idän-politiikka – erityisesti Palestiinan kysymykseen liittyen – joka kaiken muun ohella luo edellytyksiä myös terroristiliikkeiden värväystoiminnalle. Negatiivinen käsitys on riippumaton median katsomisesta.⁵ ”Islamilaisen maailman mielipiteeseen vaikuttaa enemmän se, mitä Yhdysvallat tekee kuin mikään, mitä se voi sanoa”, kuten eräs amerikkalainen mainosalan ammattilainen Wall Street Journalissa muistutti.⁶ Se, että Yhdysvaltojen hallitus kaikesta huolimatta edelleen panostaa propagandan tuottamiseen kertoo ainakin siitä, että usko joukko- viestinnän kaikkivoipaisuuteen – mikä on mediatutkimuksessa moneen kertaan ehditty julistaa myytiksi – jatkaa sitkeästi elämäänsä amerikkalaisviranomaisten strategiasuunnitelmissa.

Rumsfeldin ja muiden Yhdysvaltojen nykyhallinnon edustajien Al-Jazeera-kritiikkeihin tulee tietenkin poliittisista syistä johtuen suhtautua suurin varauksin, semminkin kun Yhdysvaltain valtapoliitikot ja maan korkeat sotilashenkilöt ovat väittäneet kanavan levittämäksi valheeksi sellaista mikä on läntisissäkin medioissa tapahtuneeksi vahvistettu. Tämä ei tarkoita sitä, että kaikki Al-Jazeeran saamat arvostelut olisivat vailla perusteita. Al-Jazeeraa ovat kritisoineet länsimaissa myös sellaiset tahot, jotka ovat riippumattomia tai suhteellisen riippumattomia Yhdysvaltojen hallinnosta ja sen pyrkimyksistä. Tässä esityksessä ei ole mahdollista paneutua kaikkiin Al-Jazeeraan kohdistettuihin kritiikkeihin, mutta nostan niistä lyhyesti esiin joitakin keskeisimpiä.

Terrorismin tukija?

Al-Jazeeraa vastaan useimmin esitetty syytös on luonteeltaan hyvin yleinen. Sen mukaan kanava lietsoo arabien vihaa ja tukee terrorismia. Kriitikkojen mielestä erityisesti se, että kanava esittää terroristijohtajien ja panttivankien sieppaajien nauhoja on tuenosoitus heidän toiminnalleen.

Voi tietenkin miettiä sitä, mikä merkitys rikoksien toteutumisessa on sillä, että niiden tekijät tietävät saavansa asialleen ilmaista mediajulkisuutta. Mutta se, että tästä kehitetään nimenomaan Al-Jazeeraa vastaan esitetty argumentti, vaikuttaa tarkoitushakuiselta. Kysehän on median yleisistä toimintatavoista. Samoja nauhoja ja niiden transkriptioita ovat esittäneet suuret amerikkalaiset televisiokanavat, kuten CNN, Fox News tai ABC, samoin kuin lukemattomat kanavat muualla maailmassa. Maailman medioissa esitetään jatkuvasti lausun-

toja, haastatteluja ja puheenpätkiä tahoilta, jotka ovat vastuussa eri asteisista hirmuteoista, hallitukset ja epäviralliset aseistetut ryhmät mukaan lukien. Nämä ilmentävät laajalle levinneitä uutiskäytäntöjä, joiden avulla tapahtumille luodaan sisältöjä ja annetaan kasvot. Näiden käytäntöjen moraalisuudesta voidaan tietenkin väitellä, mutta on outoa jos niitä noudattavista kanavista vain yksi poimitaan erityisesti esiin.

Lausuntojen ja julistusten esittäminen uutisissa ei tietenkään ole sama asia kuin asettuminen niiden taakse. Oleellista on se tapa millä niitä esitetään. Yleisten uutisstandardien mukaisesti Al-Jazeera ei näytä Al-Qaidan tai panttivankien sieppaamisista vastuussa olevien ryhmien nauhoja kokonaisuudessaan. Esimerkiksi Al-Jazeeralle lähetetyistä bin Ladenin nauhoista vain osia päätyy uutislähetyksissä käytetyksi materiaaliksi. BBC:n uutistoiminnan päällikkö Richard Sambrook huomautti lokakuussa 2001 – jolloin Al-Jazeera ensi kertaa nousi läntisen maailman tietoisuuteen – että jos bin Laden haluaisi välittää Al-Jazeeran kautta toimintaviestejä kannattajilleen, niin tämä olisi hyvin tehoton metodi, sillä eräskin hänen tuolloin lähettämänsä 25 minuutin pituinen nauha oli lyhennetty kanavan toimesta noin minuutin pituiseksi uutispätkäksi. Bin Ladenin videoita ei näytetä kanavalla myöskään ilman kontekstia: niitä on seurannut keskustelujakso, joihin on pyritty saamaan mukaan myös amerikkalainen kommentaattori.⁷

Sama pätee myös Irakissa siepattujen panttivankien teloitusvideoihin, joista on noussut kohua muista syistä. Internetin keskustelupalstoilla, mutta myös virallisemmissa uutislähteissä törmää toistuvasti väitteeseen, jonka mukaan Al-Jazeera on esittänyt teloitusvideot kaikkine yksityiskohtineen uutisissaan. Tämän pohjalta esimerkiksi CNN:n toimittaja Jack Cafferty on nimittänyt Al-Jazeeraa ”kaulankatkaisukanavaksi”. Kanavan toimituspolitiikkana on kuitenkin se, että se näyttää teloitusvideoista pätkiä, joissa terroristit poseeraavat uhriensa seurassa ja esittävät julistuksiaan. Varsinaisia teloitusjaksoja ei kanavan Washingtonin toimituksen johtajan mukaan koskaan näytetä.⁸ Sama käytäntö on vallalla myös läntisissä medioissa.

Liian arabimielistä journalismia?

Toinen merkittävä länsimaissa esitetty syytös on se, että Al-Jazeeran uutiset ja ajankohtaisohjelmat eivät ole objektiivisia eli että ne ovat ”arabimielisiä” ja niissä tuetaan avoimesti palestiinalaisten asiaa. Tämä kritiikki on edellistä perustellumpaa. Al-Jazeeran uutislähetyksissä Israelissa tai palestiinalaisalueilla

menehtyneitä palestiinalaisia on kutsuttu ”marttyyreiksi” riippumatta siitä, ovatko nämä kuolleet taistelussa Israelin joukkoja vastaan tai siviilejä vastaan suunnatuissa itsemurhaiskuissa.⁹ Edellisissä tapauksissa käytäntöä on helpompi ymmärtää: se heijastaa arabien yleistä näkemystä siitä, että Israelin miehityspoliittikka on laitonta ja sen armeijaa vastaan tehdyissä iskuissa kuolleet palestiinalaiset ovat siten kuolleet ”asian puolesta”. Mutta jälkimmäisiin tapauksiin sovellettuna termi on epäsopiva (vaikka sekin heijastelee monien arabien käsityksiä), sillä siviilejä vastaan iskemistä ei voi moraaliselta kannalta hyväksyä. Asiasta käydään arabimaailmassa kiivasta debattia.

Laajemmin ajateltuna kysymys Al-Jazeeran objektiivisuudesta ja sen puutteista vie nopeasti journalismin perimmäisten kysymysten ääreen. Väitteet joiden mukaan Al-Jazeera on uutisoinnissaan erityisen ”vinoutunut” sisältää oletuksen siitä, että läntisten valtamedioiden uutisisällöt olisivat neutraaleja – myös poliittisesti latautuneisiin aiheisiin liittyen – ja vailla omanlaisiaan painotuksia. Al-Jazeeran uutisointiin perehtyneet mediatutkijat Mohammed El-Nawawy ja Adel Iskandar toteavat kuitenkin perustellusti, että journalistinen objektiivisuus on aina kontekstuaalista. Utisten kohteeksi valikoidut aiheet, painotukset ja kehystämisen tavat vaihtelevat eri maiden valtamedioissa merkittävästi ja ne ovat sidoksissa niitä kuluttavien yleisöjen maailmankuvaan ja kulttuuriin arvostuksiin. Tämä ei voi olla näkymättä uutisissa vaikka niissä pyrittäisiinkin tasapuolisuuteen.

Asiaa voi valaista tarkastelemalla keskeisiä Irak-uutisoinnin käsitteitä. Al-Jazeera esimerkiksi nimittää Yhdysvaltain ja Britannian Irakissa olevia sotilasvoimia ”miehitysjoukoiksi”¹⁰, mutta tämä ei ole ainakaan suuremmissa määrin ideologinen valinta kuin kutsua niiden armeijoita ”liittoutuman joukoiksi”, kuten läntisissä valtamedioissa on laajalti tapana. Molemmat ilmaisut ovat periaatteessa objektiivisia. Edellinen nostaa esiin ei vain arabimaailmassa vaan myös länsimaissa yleisesti hyväksytyyn näkemykseen, jonka mukaan hyökkäykselle Irakiin ei ollut YK:n antamaa valtuutusta ja että se oli näin ollen laiton miehitysopeaatio. Jälkimmäinen taas viittaa siihen, että alueella toimii muitakin kuin Yhdysvaltojen joukkoja. Kriittisesti tarkasteltuna jälkimmäinen ilmaisu on jopa edellistä kyseenalaisempi, sillä sitä voi tulkita myös siten, että joukkojen lähettämällä oli takanaan laaja kansainvälinen tuki.

Se, että Al-Jazeeraa syytetään tietynlaisista esitystavoista kieli siitä, että kriitikot haluaisivat nähdä kanavan käyttävän sellaisia painotuksia, jotka olisivat lähempänä Yhdysvaltojen virallista kantaa. Tämä kuitenkin söisi sen uskottavuutta oman yleisönsä silmissä. Kehystäessään Lähi-idän tapahtumia tavalla, joka kytkeytyy läheisesti alueen arabikatsojien näkemyksiin, Al-Jazeera epäi-

lemättä esittää niistä tietyllä tavalla suodattuneen kuvan, jota voi kritisoida sen sisältämistä puutteellisuuksista. Mutta siihen, onko tämä kuva lopulta sen yksipuolisempi kuin läntisten valtamedioiden esittämät tulkinnat, on vaikea antaa tyhjentävää vastausta.

Al-Jazeera ja Fox News vertailussa

Al-Jazeera on monissa arvioissa rinnastettu amerikkalaiseen kaapelikanavaan Fox Newsiin (aiemmin sitä verrattiin hanakammin CNN:ään). Tämä korostaa edellä arvioitua näkemystä jonka mukaan Al-Jazeera on poikkeuksellisen ideologinen uutislähde. Rinnastus on kuitenkin ontuva, sillä kanavilla on suuria eroja. Toisin kuin Fox News, Al-Jazeera antaa uutis- ja ajankohtaisohjelmissaan jatkuvasti tilaa eri mielipiteille ja hallitusten propagandan kyseenalaistukselle. Uutiskanava Fox taas on itsessään vallan ääni, joka suosii hyvin yksipuolisella tavalla republikaaneja. Sen lähetyksissä esiintyy äärimmäisen harvoin Bushin hallinnolle kriittisiä kommentaattoreita, ja silloinkin kun he saavat puheaikaa, ovat he koko ajan vaarassa joutua patrioottisen ryöpytyksen kohteeksi. Toisin kuin Fox News, Al-Jazeera on kokenut merkittävää poliittista painostusta ja sille on koitunut tästä myös taloudellisia vaikeuksia: suuret monikansalliset ja alueelliset yhtiöt ovat vältelleet mainostamista Al-Jazeeralla peläten sitä että tämä suututtaisi konservatiiviset arabihallitukset, erityisesti Saudi-Arabian. Fox Newsillä ei ole samanlaisia taloudellisia vaikeuksia.

Miten Fox News ja Al-Jazeera ovat ylipäänsä vaikuttaneet omassa toimintaympäristössään demokratian ja sananvapauden toteutumiseen? Al-Jazeera on selvästi nostanut sananvapauden tasoa autoritaarisesti hallituissa arabivaltioissa ja tarjonnut aiempaa parempia mahdollisuuksia kansalaisten vapaalle mielipiteen muodostukselle, mikä on oleellista demokratian toteutumiseksi. Fox Newsistä on puolestaan vaikeaa parhaalla tahdollakaan löytää myönteisiä puolia median moniarvoisuutta ja demokraattisuutta ajatellen.

Jos Yhdysvaltojen valtavirtamedian kirjo olisi nykyistä laajempi, uutiskanava Fox voisi edustaa sen yhtä laitaa. Ongelma amerikkalaisessa valtavirtamediassa on kuitenkin sen voimakas painottuminen oikealle, mikä ilmentää maan poliittista kehitystä ja ”terrorismin vastaisen sodan” kaventamaa mielipideilmastoa. Kriittisille äänenpainoille on jäänyt yhä vähemmän tilaa valtamedioissa. Fox News on ainoastaan kärjistynyt ilmaus amerikkalaista valtamediaa laajemmin näivettävästä ongelmasta. Maanlaajuiset sanomalehdet New York Timesia ja Washington Postia myöten ovat ajautuneet uskottavuuskriisiin toistettuaan

kritiikittömästi hallituksensa harhaanjohtavia viestejä Irakin tapahtumien yhteydessä (ks. Turo Uskalin juttu tässä kirjassa). Amerikkalaisten luottamus omien journalistiensä ammattitaitoon on heikentynyt dramaattisesti viime vuosikymmeninä. Tähän verrattuna Al-Jazeeraan vaikutusta omalla alueellaan voi pitää myönteisenä, sillä sitä pidetään yleisönsä parissa nimenomaan luotettavana lähteenä, toisin kuin perinteisiä valtiollisia arabimedioita. Al-Jazeeraan suosio on tasoittanut tietä myös muille sen kanssa kilpaileville Lähi-idän medioille, jotka ovat monipuolistaneet alueen tarjontaa. Dubailainen Al-Arabiya on näistä merkittävin.¹¹

Kritiikillä on monta puolta

Olen edellä tarkastellut kriittisesti joitakin Al-Jazeeraan kohdistuneita syytöksiä. Motiivina tähän on se, että kanavaa vastaan on esitetty paljon epäoikeutettua kritiikkiä ja harhaanjohtavaa tietoa, joka on alkanut tarttua osaksi Al-Jazeeraan läntistä imagoa. Al-Jazeeraan imago-ongelmat ovat suurimpia Yhdysvalloissa ja Britanniassa, muissa maissa vähäisempiä. Vaikuttaakin ilmeiseltä, että syy Al-Jazeeraan kohuttuun maineeseen on pikemminkin nykyinen maailmanpoliittinen tilanne, eikä niinkään Al-Jazeeraan oma toimituspolitiikka, joka ei lopultakaan eroa käytäntöjensä puolesta länsimaisista medioista. Mutta se, minkälaisiin teemoihin Al-Jazeera on uutisoinnissaan keskittynyt on ymmärrettävästi aiheuttanut kiistelyä, ja tässä suhteessa kanavan omilla linjauksilla on merkitystä. Huomion kiinnittäminen niihin puoliin Lähi-idän tilanteessa (siviiliuhrit, Bushin hallituksen kaksinaismoralismi, yms.), jotka sotivat Yhdysvaltojen omia viestejä vastaan, selittää suurelta osin Al-Jazeeraan lännessä herättämät kielteiset reaktiot. Merkittävä osa Al-Jazeeraan saamista arvosteluista perustuu sellaisiin ennakko-olettamuksiin, jotka myötäilevät Yhdysvaltojen hallituksen käsityksiä ”terrorismin vastaisen sodan” syistä ja seurauksista.

Tästä huolimatta Al-Jazeera ei tietenkään ole arvostelujen yläpuolella. Siihen on syytä suhtautua yhtä journalismikriittisesti kuin mihin tahansa läntiseen valtamediaan ja yhtäläisin perustein. Arabimaissa kanavaa on arvosteltu siitä, että sen keskusteluohjelmiin kutsutaan tahallaan niin erimielisiä vieraita, että he ovat takuuvarmasti kiinni toistensa kurkuissa ennen pitkää. Vaikka tämä toteuttaa kanavan mottoa ”mielipiteestä ja toisesta mielipiteestä” ja edesauttaa aiemmin tukahdutettujen näkökantojen ulosmurtautumista, edustaa se myös sensationalismia, johon on syytä suhtautua kriittisesti, mikäli se ehkäisee mallittisten äänenpainojen esiintymistä ja tuottaa kunnollisen dialogin sijasta itseis-

arvoista provokaatiota. Se, että Al-Jazeerasta löytyy tämäntyyppistä kritisoitavaa on seurausta siitä, että se on omaksunut pitkälti samanlaiset toimintaperiaatteet kuin läntisetkin joukkoviestimet. Suuret katsojaluvut ovat myös Al-Jazeeran tavoitteena, ja tämä johtaa uutisoinnissa ja keskusteluohjelmissä sen tavoittelemiseen, mikä herättää yleisön välittömän mielenkiinnon. Tulokset eivät ole aina kehuttavia.

Samasta perspektiivistä voi vielä nostaa esiin pari huomautusta Al-Jazeera-kritiikkeihin liittyen. Eräs Al-Jazeeran tehokkaasti käyttämä keino arabikatsojien mielenkiinnon herättämiseksi on näyttää kanavalla pätkiä Osama bin Ladenin tai muiden terroristijohtajien nauhoista. Ne keräävät todistetusti paljon yleisöä arabimaailmassa, joista vain pieni osa jakaa terroristien poliittisen agendan. Tämä taloudelliseen toimintalogiikkaan perustuva selitys bin Ladenin ja Al-Jazeeran väliselle erityissuhteelle on paljon uskottavampi kuin oletus siitä, että kanava haluaisi poliittisista saatikka uskonnollisista syistä esiintyä terrorismin ”äänitorvena”. Siten voi myös ajatella, että nykyinen kärjistynyt maailmanpoliittinen tilanne on Al-Jazeeran kannalta lopulta sekä hyvä että huono asia. Vaikka se vaikuttaa kanavan osakseen saaman arvostelun taustalla, on se myös lisännyt Al-Jazeeran yleisömääriä ja maailmanlaajuista merkittävyyttä tavalla, joka ei olisi ollut mahdollista ennen loppuvuodesta 2001 käynnistyneitä tapahtumia.

VTM Marko Ampuja on tutkija Helsingin yliopiston viestinnän laitoksella

Viitteet

- 1 Tammikuussa 2005 New York Times raportoi nimettömään qatarilaislähteeseen viitaten siitä, että Qatarin hallitus suunnittelee Al-Jazeeran myymistä yksityisiin käsiin. Jutun mukaan myyntiajatuksen pontimena on erityisesti maan hallitukseen kohdistunut poliittinen painostus. Toteutuessaan tällainen liiketoimi herättäisi tietenkin kysymyksen siitä, millä tavoin omistajan vaihdos mahdollisesti vaikuttaisi Al-Jazeeran sisältöihin. Steven R. Weisman: Under Pressure, Qatar May Sell Jazeera Station. New York Times 30.1.2005 <http://www.nytimes.com/2005/01/30/international/middleeast/30jazeera.html>.
- 2 Ks. Owen Bowcott ja Faisal al Yafai: Scholar with a streetwise touch defies expectations and stereotypes. The Guardian 9.7.2004. <http://www.guardian.co.uk/religion/Story/0,2763,1257458,00.html>.
- 3 Se, että amerikkalaisten iskuissa todella tuolloin kuoli paljon siviilejä, on vahvistettu muissa lähteissä. Ks. Iraq Body Count (IBC): No Longer Unknowable: Falluja's April Civilian Toll is 600 <http://www.iraqbodycount.net/press/index.php#pr9> (26.10.2004). Ks. myös Jo Wilding: Eyewitness in Fallujah. Sunday Herald Online 18.4.2004. <http://www.sundayherald.com/41338>.

- 4 Yhdysvaltojen pommeja on osunut ”terrorismin vastaisen sodan” kiihkeimmässä vaiheissa Al-Jazeeran toimitiloihin Kabulissa (2001) ja Bagdadissa (2003). Yhdysvallat on kiistänyt iskeneensä tarkoituksellisesti Al-Jazeeraa vastaan, mutta asiasta on esitetty perustellusti toisenlaisiakin näkemyksiä. Niistä, ks. Hugh Miles: Al-Jazeera. How Arab TV News Challenged the World. Abacus 2005, s. 164–168 (Kabul) ja s. 264–271 (Bagdad).
- 5 Shibley Telhami: Sympathy for the Palestinians. <http://www.brook.edu/views/op-ed/telhami/20010725.htm>. (Kirjoitus on julkaistu alunperin Washington Postissa 25.7.2001.)
- 6 U. S. Propaganda Pitch Halted. CBS News 16.1.2003. <http://www.cbsnews.com/stories/2003/01/16/world/main536756.shtml>.
- 7 Näistä teemoista tarkemmin, ks. Mohammed El-Nawawy ja Adel Iskandar: Al-Jazeera. The Story of the Network That Is Rattling Governments and Redefining Modern Journalism. Westview Press 2003. (Updated With a New Epilogue.)
- 8 Hafez al-Mirazi: Al-Jazeera. Washingtonpost.com 14.12.2004. http://discuss.washingtonpost.com/wp-srv/zforum/04/al-mirazi_121404.htm. Ks. myös <http://www.cbsnews.com/stories/2004/06/24/iraq/main625844.shtml>. Al-Jazeeran näyttämät pätkät ovat pidempiä kuin läntisillä kanavilla, mutta ne ovat joka tapauksessa editoituja. Al-Mirazi, joka on Al-Jazeeran Washingtonin-toimiston päällikkö, kannusti kanavaansa lahjoittamaan 10 000 dollaria sille, joka löytäisi Al-Jazeerassa näytettyä filmimateriaalia veitsiteloituksista. Ajatus ei kuitenkaan saanut laajempaa kannatusta, sillä kanavalle ei ilmeisesti haluttu tämänkaltaista julkisuutta.
- 9 El-Nawawy ja Iskandar 2003, s. 52-53, 207.
- 10 Näin oli myös Irakin sodan aikaan, jolloin arabimedioiden standardi-ilmaisu Yhdysvaltojen joukoista oli BBC:n uutistoimituksen mukaan ”vihamieliset voimat” (forces of aggression). Tarik Kafala: Al-Jazeera: News channel in the news. BBC News Online 29.3.2003. http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2893689.stm. Dubailainen Al-Arabiya, joka on Al-Jazeeran merkittävin kilpailija, käyttää nykyisin ilmaisua ”monikansalliset joukot”. Ks. Samantha S. Shapiro: The War Inside the Arab Newsroom. New York Times 2.1.2005. <http://www.nytimes.com/2005/01/02/magazine/02ARAB.html>. Jutussa selostetaan myös sitä, millä muilla tavoilla Al-Arabiya yrittää erottautua Al-Jazeerasta.
- 11 Eräessä Saudi-Arabian satelliittikatsojien osalta tehdyssä kyselyssä (134 kotitaloutta) 69 prosenttia vastaajista piti Al-Jazeeraa hyvin luotettavana tai luotettavana. Al-Arabiya piti luotettavana 70 prosenttia vastaajista, mutta sitä katsottiin vähemmän kuin Al-Jazeeraa. Al-Hurran osalta sama luku oli vain 17 prosenttia. Kyselyssä oli lähes kymmenen prosentin virhemarginaali. Ks. <http://www.arabadvisors.com/Pressers/presser-050904.htm>.